

УДК 631.16:338.43

Івченко Н.М.

*старший викладач кафедри статистики,
аналізу господарської діяльності та маркетингу
Сумського національного аграрного університету*

ОСНОВНІ НАПРЯМКИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ КООПЕРАЦІЇ В УКРАЇНІ

BASIC STATE REGULATION OF AGRICULTURAL COOPERATION IN UKRAINE

АНОТАЦІЯ

У статті розглядається сучасний стан проблеми сільськогосподарської кооперації в Україні. Проаналізовано основні причини, що стримують розвиток обслуговуючих кооперативів, та зазначені першочергові заходи стимулювання розвитку кооперативного руху в Україні, які необхідно здійснювати в межах Державної цільової програми до 2015 р.

Ключові слова: сільськогосподарські кооперативи, аграрний сектор економіки, конкуренція, оподаткування, субсидія, кредит.

АННОТАЦИЯ

В статье рассматривается современное состояние проблемы сельскохозяйственной кооперации в Украине. Проанализированы основные причины, сдерживающие развитие обслуживающих кооперативов, и указаны первоочередные меры стимулирования развития кооперативного движения в Украине, которые необходимо осуществлять в рамках Государственной целевой программы до 2015 г.

Ключевые слова: сельскохозяйственные кооперативы, аграрный сектор экономики, конкуренция, налогообложение, субсидия, кредит.

ANNOTATION

In the article the modern condition of a problem of agricultural cooperation in Ukraine. For this purpose, analyzes the main reasons hampering the development of service cooperatives and specified priority measures to stimulate the development of the cooperative movement in Ukraine, which should be implemented within the State Target Program of 2015.

Keywords: agricultural cooperatives, the agricultural sector, competition, taxation, subsidy, loan.

Постановка проблеми. Комплексний розвиток сільських територій та різних форм зайнятості сільського населення можливий лише за умови налагодження ефективної сільськогосподарської кооперації в аграрному секторі економіки. Так, незважаючи на проведену аграрну реформу (розпаювання землі та майна колективних сільськогосподарських підприємств), прийняття законодавства щодо регулювання діяльності сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів, ефективність розвитку даних структур є низькою. Їх кількість за 2007–2012 рр. непрогнозовано скорочується і становить тільки 2% від загальної кількості суб'єктів господарювання в аграрному секторі економіки. Дана ситуація дестабілізує соціально-економічний розвиток сільських територій держави в цілому. Тому актуальним питанням на сучасному етапі розвитку аграрного сектора економіки є формування умов для ефективної діяльності сільськогосподарських кооперативів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Вагомий внесок у дослідження проблеми формування і функціонування різних форм господарювання в аграрному секторі України та перспектив їх подальшого розвитку зробили такі вчені-економісти, як В.Г. Андрійчук, А.Є. Данькевич, О.М. Онищенко, М.Ф. Кропивко, В.Я. Месель-Веселяк, М.Й. Малік, П.Т. Саблук, В.В. Юрчишин та ін. Проте ряд питань потребує подальшого поглибленого вивчення.

Мета статті полягає у визначенні змісту основних напрямків та пріоритетів роботи щодо підтримки розбудови кооперативного руху в агропромисловому комплексі України на основі обґрунтованої, послідовної та ефективної системи організаційних заходів.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Реформування господарських структур в аграрному секторі України відбувалось таким чином: спочатку передача значної частини державних сільськогосподарських земель у колективну власність недержавним сільськогосподарським підприємствам та у приватну – громадянам, потім розподіл земель цих підприємств на земельні частки (паї) між членами їх трудових колективів, паювання майна підприємств, а після цього реорганізація колективних сільськогосподарських підприємств (КСП) в інші організаційно-правові форми, засновані на приватній власності на землю і майно. Вирішальну роль у формуванні сучасної організаційної структури аграрного сектора України відіграв Указ Президента України «Про невідкладні заходи щодо прискорення реформування аграрного сектора економіки» від 3 грудня 1999 р. Згідно з Указом, у досить стислі строки (з грудня 1999 р. до початку квітня 2000 р.) повинна була відбутися реорганізація усіх КСП у більш пристосовані до ринкових умов підприємницької структури, що мають місце в аграрному секторі розвинених країн світу. Насамперед це господарські товариства усіх видів, виробничі кооперативи, приватно-орендні підприємства, селянські (фермерські) господарства. Створення таких господарських структур мало змінити психологію селян та в основному зберегти цілісність земельних і майнових комп-

лексів. Натомість відбулася ліквідація всіх КСП (навіть тих, які господарювали успішно), набув поширення масовий розвиток дрібних селянських господарств, а сама реорганізація через стислі терміни часто зводилася тільки до зміни «вивіски». Така ситуація пов'язана ще й з тим, що не було проведено дослідницьких робіт щодо доцільності паювання та реструктуризації кожного окремого КСП.

У результаті аграрної реформи на основі приватної власності на землю у поєднанні з індивідуальною, сімейною та колективними формами організації праці були створені різні за розмірами господарські формування, які, по суті, можна звести до трьох ринкових форм господарювання – особисті селянські та фермерські господарства і сільськогосподарські підприємства. Саме таким чином створено багатокладність виробництва на селі, яка мала позитивно позначитися на ефективності сільгоспвиробництва та забезпеченні продовольчої безпеки держави.

Різноманітність форм господарювання призвела до появи в аграрному секторі понад 56 тис. господарських структур різних типів, які сформувалися переважно в процесі реформування колгоспів і радгоспів після 2000 р. У 2010 р. найбільшу групу становили фермерські господарства, тобто 73,8% від загальної кількості суб'єктів господарювання.

Суттєвою є частка господарських товариств (13,8%) та приватних підприємств (7,5%), значно меншою – частка виробничих кооперативів (1,7%) та підприємств інших форм господарювання (2,6%), тоді як у державній власності залишилось лише 0,6% усіх підприємств (табл. 1).

Таблиця 1
Трансформація сільськогосподарських структур (1991–2010 рр.), од.

Форма господарювання	1991	1999	2010
Державні підприємства	4659	3309	322
Колективні підприємства	9043	10465	-
Господарські товариства	-	1995	7769
Приватні підприємства	-	-	4243
Виробничі кооперативи	308	362	952
Фермерські господарства	2687	38782	41726
Інші	-	-	1481
Усього	16697	54913	56493

Результати роботи сучасних сільськогосподарських підприємств в Україні свідчать про переваги приватних форм господарювання. У них більше прибуткових підприємств, ніж збиткових, вони мають вищий серед інших форм господарювання рівень рентабельності, вищі показники валового доходу та прибутку на 100 га сільськогосподарських угідь.

Таким чином, фактор приватної власності відіграє важливу роль у підвищенні ефективності виробництва. Однак найвищих резуль-

татів можна досягнути лише за умов поєднання приватної власності та концентрації виробництва.

Сьогодні успіх господарської реформи залежить від розвитку багатокладності та конкуренції різних форм господарювання. Складовою такої багатокладної системи має стати сільськогосподарська кооперація (виробнича й обслуговуюча), яка допоможе сільськогосподарським товаровиробникам протистояти посередницькому бізнесу отримати ефект не тільки від виробництва, а й від його обслуговування, переробки та збуту продукції. Адже кооператив, з одного боку, це підприємство, що виконує певні бізнесові функції, керуючись економічними інтересами своїх клієнтів-власників, а з іншого – це соціальне утворення, в якому ті, хто кооперується, знаходять для себе соціальний захист, задовольняючи свої економічні інтереси.

Важливою складовою здійснення аграрних перетворень є розбудова кооперативного руху на селі. Кооперування є логічною стадією подальшого розвитку реформ, що стає можливим завдяки виникненню значної кількості незалежних приватних товаровиробників-власників, які мають спільні економічні інтереси у здійсненні ринкової діяльності. Це відкриває можливість утворення нової організаційної структури сільського господарства, побудованої «знизу доверху» на таких фундаментальних засадах ринкової економічної системи і демократичного суспільства, як визнання виключної важливості інституту приватної власності, провідна роль індивідуального матеріального інтересу, реалізація можливості економічного вибору, розвиток здорової конкуренції, обмеження державного втручання та адміністративного регулювання в агропромисловому комплексі.

Обслуговуюча кооперація об'єднує товаровиробників у їх ринковій діяльності на основі добровільного залучення до процесів вертикальної інтеграції на засадах взаємодопомоги та економічного співробітництва. Вона покликана надати їм можливість отримувати прибутки не тільки безпосередньо від сільськогосподарського виробництва, але й від подальших стадій руху виробленої ними продукції, брати участь у великомасштабному бізнесі, використовувати професійних управлінців, розподіляти ризик, контролювати канали збуту своєї продукції і матеріально-технічного постачання, впливати на ціни шляхом формування великих партій продукції і застосування сучасних маркетингових методів та технологій, бути рівноправними партнерами у конкурентному ринковому середовищі.

Важливим завданням обслуговуючої кооперації сільськогосподарських товаровиробників є протистояння безконтрольному розповсюдженню непродуктивного торговельно-посередницького бізнесу, що «знекровлює» сільське

господарство, сприяючи відтоку фінансових ресурсів з агропромислового виробництва і посилюючи проблему диспаритету цін через встановлення непомірно високих цін на матеріально-технічні ресурси і безпідставно занижених цін на сільськогосподарську продукцію. Найефективніший спосіб боротьби з посередництвом – це розвиток альтернативної структури обслуговування агропромислового комплексу на кооперативних засадах, яку контролюватимуть і якою володітимуть ті, хто нею користуватиметься, тобто сільськогосподарські товаровиробники, але без усунення ринкових посередників взагалі, оскільки без них неможливе існування ринкової економічної системи. Необхідно лише обмежити їх вплив з метою встановлення ринкової рівноваги і розвитку конкуренції в інтересах сільського господарства.

Розвиток обслуговуючої кооперації є логічним етапом розбудови ринкової економічної системи у сільському господарстві. Виключно важлива роль обслуговуючої кооперації підтверджена досвідом розвинутих країн і власним досвідом доколективізаційного періоду. Активізація кооперативних процесів є адекватною реакцією на зменшення регулюючої ролі виконавчої влади, що є закономірним явищем в умовах ринкової трансформації національної економіки України.

Складність процесу створення кооперативних організацій в тому, що держава і уряд не можуть брати в ньому безпосередню участь. Кооперативи можуть розпочати свою роботу лише тоді, коли самі учасники кооперації виявлять своє бажання і здійнять відповідні організаційні заходи. Проте держава не може залишатися осторонь розвитку кооперативних процесів у сільському господарстві і повинна сприяти їм шляхом створення відповідних умов та всебічного заохочення. Тим самим здійснюватиметься реальна та ефективна політика економічної підтримки сільськогосподарських товаровиробників та їх соціальний захист.

Для координації зусиль щодо державної підтримки розвитку сільськогосподарської обслуговуючої кооперації необхідний об'єднаний і послідовний комплекс дій і прийняття Програми становлення і розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів до 2015 р. Вона має забезпечити системний підхід сприяння розбудові кооперативного руху у сільському господарстві, визначити напрями і пріоритети державної підтримки розвитку кооперації [1, с. 1].

В Україні чинні закони, що регулюють діяльність кооперативів: «Про споживчу кооперацію» (1993 р.), «Про сільськогосподарську кооперацію» (1997 р.), «Про кредитні спілки» (2001 р.), «Про кооперацію» (2003 р.).

Крім того, у 2000 р. ухвалено Указ Президента України «Про заходи щодо розвитку кооперативного руху та посилення його ролі в реформуванні економіки України на ринко-

вих засадах», а у 2009 р. прийнята Програма становлення і розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів до 2015 р., якою на ці заходи передбачено виділення коштів. Однак рівень розвитку кооперації на сьогодні лишається незадовільним. Причинами цього можна вважати адміністративний тиск, недостатню інформаційну та організаційну роботу з боку держави зі створення кооперативів, пасивність державних органів щодо їх розвитку, відсутність державної підтримки при їх створенні, визнання обслуговуючих кооперативів прибутковими організаціями та оподаткування їх доходів, невелика кількість працездатного населення на селі, витиснення кооперативів з ринку оренди землі агрохолдингами.

Нині в Україні функціонують понад 1 тис. виробничих та 645 сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів. Із діючих обслуговуючих сільськогосподарських кооперативів 44,7 % займаються одночасно багатьма видами діяльності (багатофункціональні), 6,1 % – переробні, 2,7 % – постачальницькі, 13,9 % – заготівельно-збутові, 27,6 % – сервісні. Найбільш поширені кооперативи з обслуговування селянських та дрібних фермерських господарств, що надають допомогу при обробці земельних ділянок, заготівлі і збуту продукції, з постачання матеріально-технічних засобів, ветеринарного обслуговування господарств та ін. Найбільше таких кооперативів у Київській і Житомирській областях. Подальше створення обслуговуючих кооперативів в Україні в умовах низької конкурентоспроможності сільгосппродукції дасть змогу захистити інтереси товаровиробників шляхом вирішення питань переробки і збуту продукції, постачання мінеральних добрив, насіння, сільгосптехніки, технічного обслуговування тощо. Завдяки обслуговуючим кооперативам сільгоспвиробники зможуть виходити на ринок та контролювати збут власної продукції, зменшуючи тим самим кількість посередників.

Як свідчить загальноновизнаний світовий досвід, діяльність сільськогосподарських кооперативів сприяє тому, що товаровиробник має змогу користуватися сучасними технологіями та вигодами ринкових механізмів. У високорозвинутих країнах і країнах, що розвиваються, роль таких механізмів в економічному житті досить вагома. Наприклад, в Японії близько 45% експорту та 77% імпорту здійснюється саме через кооперативи.

Нині, відповідно до Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію», передбачено створення обслуговуючих кооперативів, які, крім надання комплексу послуг, зв'язаних з виробництвом і переробкою сільськогосподарської продукції, повинні організувати її збут.

Значну роль у розвитку кооперативного руху в Україні можуть відіграти товарні біржі. Агроторговельні дома та сільськогосподарські кооперативи, засновниками (членами) яких є товаровиробники, можуть придбати брокерські

місця на товарних біржах й одержати можливість без участі посередників формувати товарні партії сільськогосподарської продукції та реалізувати її за реально існуючими цінами. При участі в біржових торгах брокерів, що представляють інтереси сільськогосподарських товаровиробників, агроторговельні дома й обслуговуючі кооперативи повинні мати першочергову мету не одержання прибутку, а захист комерційних інтересів товаровиробників-засновників (членів). У цілому розвиток сільськогосподарської кооперації має сприяти підвищенню продуктивності сільськогосподарського виробництва, доступу селянина до сучасних технологій та устаткування і спонукати до вигідного збуту сільськогосподарської продукції.

Нині деякі аспекти діяльності обслуговуючих кооперативів залишаються законодавчо не врегульованими.

11 лютого 2009 р. Кабінетом Міністрів України схвалено концепцію Державної цільової програми розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів на період до 2015 р. Згідно з нею, важливим напрямом розбудови економіки аграрного сектору країни було визнано необхідність розвитку сільськогосподарської кооперації. Важливість державної підтримки щодо розвитку кооперативного руху зумовлюється тим, що процес створення сільськогосподарських кооперативів загальмувався та зменшується їхня кількість — станом на 1 січня 2009 р. налічувалося 936 проти 1127 на початок 2005 р.

Вищезгаданою концепцією ставляться цілі: створити до 2015 р. не менш ніж 10 тис. сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів; організувати понад 100 тис. додаткових робочих місць; відповідними діями спонукати до зростання сільськогосподарського виробництва в 1,6 рази.

Цією державною концепцією передбачається до 2015 р. з Державного бюджету України на стимулювання розвитку кооперативного руху виділити 7,2 млрд. грн. Постановою Кабінету Міністрів України № 557 від 3 червня 2009 р. було затверджено Державну цільову економічну програму розвитку сільськогосподарських кооперативів на період до 2015 р., визначено завдання й заходи, які необхідно здійснити в межах цієї програми [2, с. 41].

Кооперативна ідея знаходить все більше розповсюдження у сільському господарстві України, особливо після прийняття в 1997 р. Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію». Але необхідно враховувати, що цей процес має проходити крізь свідомість людей, оскільки він неможливий без їх власного переконання, взаємної довіри і неабиякої особистої віддані, а тому вимагає певного часу. Навіть в розвинутих країнах становлення кооперативних підприємств триває кілька років. Проте у багатьох регіонах України вже засновані і працюють перші сільськогосподарські обслугову-

ючі кооперативи. Найбільш відомими з них є кооперативи «Глобинський Пул» Глобинського району Полтавської області, «Братковецький» Городоцького району і «Тейсарівський» Жидачівського району Львівської області, «Агроком» Любашівського району і «Буджацький фермер» Арцизького району Одеської області, «Простір» Згурівського району Київської області, «Західний» Рівненського району Рівненської області та ін. Успішно розвиваються кооперативи зернопереробного напрямку, зі спільного використання техніки, матеріально-технічного постачання, молочарські кооперативи і ті, що надають інформаційно-консалтингові послуги.

Останнім часом поживалися кооперативні процеси серед власників особистих підсобних господарств. В історичному плані це традиційна, але незаслужено забута форма кооперації українських селян. Вигода від неї очевидна: стабільний канал реалізації продукції, можливість відстоювати прийнятні ціни на продукцію, зосередити більше уваги на виробництві і домашньому господарстві, уникнути втрати часу на реалізацію продукції, розпочати власну переробку молока, поліпшити племінну справу.

Створення кооперативів власників особистих підсобних господарств розглядається як невід'ємна складова процесу становлення кооперативного руху у сільському господарстві.

Проте на шляху становлення і розвитку обслуговуючої кооперації в нашій країні існують певні перешкоди, серед яких найсуттєвішими є неадекватне розуміння суті сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів, що бере свій початок з часів колективізації сільського господарства. Ототожнення колективних господарств з кооперативами призвело до того, що навіть сьогодні багато людей не розуміють принципової різниці між цими двома формами господарювання. Подолання цього стереотипу мислення є дуже складним завданням, оскільки колективні господарства дійсно у своїй діяльності мали певні ознаки кооперативної організації.

Нерозуміння суті, призначення і міжнародних принципів кооперації призводить до того, що в Україні набули масового поширення псевдокооперативні підприємства, переважна більшість яких зареєстрована як сільськогосподарський обслуговуючий кооператив. Це дискредитує саму ідею кооперації як форму взаємодопомоги людей, породжує їх зневіру у політику аграрних реформ і суттєво стримує розвиток реальних кооперативних процесів у сільському господарстві.

Сільськогосподарська кооперація має хороші перспективи, оскільки сприяє розвитку вертикальної інтеграції та витисненню з продуктового ринку частини посередників, чим забезпечує вищі доходи дрібних товаровиробників, сприяє створенню додаткових робочих місць, допомагає протистояти конкурентам тощо. Проте для успішного розвитку коопера-

ції потрібна значно потужніша державна підтримка, важливими напрямками якої має стати фінансова підтримка, розробка і реалізація спеціальних державних програм. Поряд з цим варто сприяти формуванню регіональних центрів кооперації, в яких разом з дорадчими службами надаватиметься консультативна допомога кооперативам, що створюються, шкіль кооперативних лідерів шляхом проведення навчання й супроводу бажаючих до об'єднання в кооперативи дрібних виробників сільськогосподарської продукції.

На всіх вищевказаних етапах розвитку сільськогосподарської кооперації вирішальний вплив мала державна політика щодо цього напрямку. Так, поширення кооперації (поєднання методів правового, фінансово-економічного та адміністративного впливів) здійснювалося за умови стимулювання державою економічно та соціально активного прощарку суспільства – аграріїв (селян). Тобто розвиток даного сектора спонукав державу до використання лише правових методів впливу на зміни у сільськогосподарській кооперації, що сприяло ефективному функціонуванню економічно сильних і незалежних кооперативів.

Вищевказані підходи до регулювання діяльності сільськогосподарських кооперативів істотно вплинули на розвиток науково-практичних засад організації діяльності сільськогосподарських кооперативів та сприяли поступовому відродженню кооперації. Це стосується насамперед затвердження нормативно-правової бази щодо основних засад формування та функціонування сільськогосподарських кооперативів (Господарський, Податковий, Земельний та Цивільний кодекси України, закони України «Про кооперацію», «Про сільськогосподарську кооперацію» тощо).

Доцільно скористатися досвідом розвинених країн, де проводиться активна державна політика підтримки кооперативного руху.

Основними формами державної підтримки там є пільгове оподаткування, надання субсидій і кредитів. Так, в Італії протягом перших 10 років кооперативи повністю звільняються від сплати податків, у Франції кооперативи зі спільного використання техніки отримують значну знижку (до 20 %) при купівлі сільськогосподарських машин, а у Німеччині кооперативи, які займаються виробництвом кормів, при отриманні кредиту до 1 млн. марок на інвестиційні цілі, користуються 7%-ю знижкою з банківської відсоткової ставки.

Стратегічним напрямом у розвитку кооперування повинно стати створення кооперативів за участю сільськогосподарських підприємств та науково-дослідних установ. Це, з одного боку, розширить можливості сільгоспідприємств щодо застосування у сільгоспвиробництві високоврожайних культур рослин, елітного насіння та високопродуктивних порід тварин, з іншого – дозволить науково-дослід-

ним інститутам мати практичну експериментальну базу для випробовування і впровадження винаходів, використовуючи територію сільгоспідприємства.

Крім того, повинна розвинути така форма господарювання, де на основі кооперації взаємодіяли б велике і дрібне виробництва. Це можна здійснити через кооперування сільгоспідприємств та особистих селянських і фермерських господарств, яке б базувалося на забезпеченні сільгоспідприємствами ОСГ і ФГ необхідними засобами для ведення їх господарства та закупівлі в них продукції. Для сільгоспідприємств це вигідно, бо вони зможуть краще використовувати свій виробничий потенціал, збільшувати обсяги і асортимент продукції. А власники ОСГ і ФГ забезпечать собі гарантований збут продукції та матимуть можливість користуватися пільговими цінами на послуги сільгоспідприємств.

Вважається перспективною і кооперація приватних господарств між собою: ОСГ і ФГ продаватимуть вироблену продукцію своєму кооперативу, кооператив же, у свою чергу, зобов'язаний залучати робочу силу та надавати різні послуги з технічного й іншого обслуговування господарств. Необхідно сприяти розвитку кредитної кооперації, адже, як показує світова практика, у країнах ЄС, Китаї, Індії, Південній Кореї фермери свої потреби в кредитах задовольняють власними кооперативними коштами і за підтримки спеціалізованих державних структур. У зв'язку з цим доцільно внести зміни і доповнення до законів України «Про банки і банківську діяльність» та «Про кооперацію» в частинах стосовно кредитних кооперативів і кооперативних банків.

Однак важливо не допустити перетворення кооперативів у монополістичні структури. Кооперативні формування повинні створити на ринку конкурентне середовище, сприяти збереженню сільських територій, відродженню великого товарного виробництва, випуску конкурентоспроможної продукції, забезпечити зайнятість і належні умови життя селян. Поряд з ними мають розвиватися й інші господарські структури. Проте акцент має робитися на великі господарства, в т. ч. великі сільськогосподарські кооперативи, які мають переваги перед дрібними товаровиробниками через можливість застосовувати високопродуктивну техніку, прогресивні технології, володіють більшими фінансовими і матеріальними ресурсами, створюють кращі умови праці та відпочинку для своїх працівників, у них нижча собівартість продукції і вища конкурентоспроможність, вони мають можливість зберігати, частково переробляти і реалізовувати продукцію. Для реалізації цих переваг їм потрібні і більші обсяги землекористування, щоб окупити високопродуктивну техніку і наукові технології.

Проте на сьогодні діяльність не всіх великих господарських структур сприяє розвитку аграр-

ного сектора та сільських територій. Йдеться про виникнення і поширення в Україні агрохолдингів. За попередніми оцінками, в Україні функціонують понад 60 великих холдингів, які контролюють понад 6 млн. га, або близько 24% ріллі. Найбільшими з них є: ТОВ «Українські аграрні інвестиції», група компаній «Агрохолдинг «Мрія», ВАТ «Маріупольський металургійний комбінат ім. Ілліча», ДП «Нафком-Агро», ЗАТ «Агротон» та ін.

Ці вертикально-інтегровані структури концентрують у своїх руках великі земельні масиви, часто в різних регіонах, та спеціалізуються на вирощуванні високорентабельних сільськогосподарських культур. При цьому вони фактично не цікавляться тваринництвом, ведуть виснажливе землеробство, не дотримуються сівозмін, не займаються переробкою сировини на місцях ведення сільськогосподарського виробництва. Крім того, маючи більші технічні та фінансові можливості, вони витісняють з ринку оренди землі частину сільськогосподарських підприємстві фермерських господарств, внаслідок чого на селі зростає безробіття, не відбувається фінансування сільської інфраструктури. Це пов'язано з тим, що агрохолдинги на відміну від сільськогосподарських підприємств не сплачують податків до місцевих бюджетів, їх сплачує головна структура за місцем реєстрації. Тому необхідно вирішити питання, пов'язані з розмірами їх землекористування, та можливості їх залучення у тваринницьку галузь. Тобто необхідно спрямувати їх подальший розвиток у сільськогосподарське виробництво та надати перевагу поширенню кооперативів як їх альтернативі. Така позиція не суперечить досвіду розвинених країн, де провідна роль в організації великого товарного виробництва належить не приватному капіталу, а державі, яка стимулює виробників до об'єднання. Тому там функціонують регіональні кластерні агропромислові об'єднання на кооперативних засадах із замкненим циклом виробництва, зберігання, переробки і реалізації продукції [3, с. 44–45].

Вирішення всіх вищенаведених проблем можливо лише за умови ефективної реалізації Державної цільової програми розвитку сільськогосподарської обслуговуючої кооперації в Україні. Вона повинна базуватися на таких позиціях:

- широка пропаганда в засобах масової інформації сільськогосподарської кооперації як одного з видів зайнятості для різних соціально-вікових груп населення (роз'яснення експертами на загальнодержавному та регіональному рівнях переваг, недоліків і перспектив розвитку даного напрямку фінансово-господарської діяльності);

- формування стратегії розвитку сільськогосподарської кооперації, в тому числі обслуговуючої, на загальнодержавному, регіональному та місцевому рівнях;

- залучення вищих навчальних закладів аграрного профілю до підготовки фахівців зі створення та розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів;

- залучення міжнародних фінансово-кредитних і неприбуткових установ до розробки та реалізації спільних проектів розвитку сільськогосподарської обслуговуючої кооперації в аграрному секторі економіки;

- розвиток дорадчих і консультаційних служб щодо відкриття та основних засад функціонування сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів;

- пошук і стимулювання створення ініціативних груп щодо організації фінансово-господарської діяльності сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів, сприяння забезпеченню їх необхідною матеріально-технічною базою;

- залучення та матеріальне стимулювання фахівців кооперативного профілю в аграрний сектор економіки;

- визначення єдиного та оптимального законодавства щодо реєстрації, функціонування та оподаткування сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів [4, с. 17–18].

Висновки. Отже, успішне функціонування сільськогосподарських кооперативів дасть змогу підвищити конкурентоспроможність особистих селянських господарств і поліпшити їх соціально-економічний стан. Лише злагоджені дії інститутів влади й сільськогосподарських товаровиробників можуть бути запорукою успішного функціонування сільськогосподарських кооперативів.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Програма становлення і розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів як неприбуткових організацій : Наказ Міністерства аграрної політики України від 31.08.2000 р. № 168 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ua-info.biz/legal/baseap/ua-zmthou.htm>.
2. Бернштейн Б.Л., Третяк О.М. Розвиток сільськогосподарської кооперації в Україні / Б.Л. Бернштейн, О.М. Третяк // Економіка АПК. – 2009. – № 7. – С. 38–43.
3. Шульга О. Розвиток сільськогосподарської кооперації в Україні / О. Шульга // Вісник КНЕТУ. – 2014. – № 3. – С. 35–47.
4. Клокар О.О. Сільськогосподарська кооперація в Україні: ретроспективний та перспективний аналіз ефективного розвитку / О.О. Клокар // Сталий розвиток економіки. Міжнародний науково-виробничий журнал. – 2013. – № 6. – С. 16–23.